

Spis treści

WSTĘP	9
-------------	---

Współistnienie i interakcja historii naukowej i historiografii – dwóch gałęzi wiedzy historycznej

Siergiej Iwanowicz Małowiczko, Marina Fiodorowna Rumiancewa, <i>Социально ориентированное историописание и историческая наука: конфликт – сотрудничество – разрыв</i>	14
--	----

Oleg Iwanowycz Żurba, <i>Археографическая практика и формирование национальных идентичностей в деятельности Киевской комиссии для разбора древних актов (1843-1921)</i>	29
---	----

Dmitrij Władymirowicz Kariew, <i>Беларусь между Польшей и Россией: образ народов-соседей в белорусской историографической традиции XX – нач. XXI века</i>	39
---	----

Arūnas Vyšniauskas, <i>Kartograficzne aspekty niemiecko-sowieckiego traktatu o granicach i przyjaźni z 28 września 1939 roku</i>	56
--	----

Dobre sąsiedztwo a edukacja i polityka historyczna

Eliza Stehr, <i>Kiedy z obcej szkoły powstaje nasza... i inna. Niemieckojęzyczne gimnazjum im. I. Kanta jako kontynuacja pruskiego szkolnictwa średniego w Lesznie w okresie międzywojennym</i>	72
---	----

Teresa Maresz, <i>Miejsce szkolnego podręcznika historii w kształtowaniu relacji sąsiedzkich między narodami</i>	84
--	----

Olga Juriewna Strielowa, <i>«Вечные соседи»: образ Польши в новых российских учебниках по всеобщей истории</i>	100
Wojciech Micygała, <i>Powstanie Bohdana Chmielnickiego we współczesnej ukraińskiej edukacji szkolnej</i>	109
Sergiusz Anoszko, <i>Wyspa niezgody. Jak wspólna historia dzieli prawosławnych i muzułmanów na Cyprze?</i>	121
Marek Białokur, <i>Dlaczego wątek tematyczny Swojskość i obcość nie cieszy się popularnością na lekcjach przedmiotu Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok?</i>	138
Tatiana Nikołajewna Osinina, <i>Репрезентация исторической информации в памяти школьников (по материалам лонгитюдного исследования)</i>	154
Jewgienij Jewgienijewicz Wiaziemskij, <i>Воспитание российской национально-гражданской идентичности молодежи и задачи подготовки учителей истории в педагогическом университете</i>	166

Ponadnarodowe dziedzictwo kulturowe

Oleksandr Wołodumyrowycz Kolybienko, Oleksandr Olegowycz Priadko, <i>Как «поганы» стали своими (к проблеме христианизации переяславских торков)</i>	176
Jasmina Milanović, <i>Kulturna saradnja – primeri iz prošlosti. Jugoslovenske izložbe 1904-1912</i>	189
Kamila Kłudkiewicz, <i>Nasze, czyli czyje? Wielkopolskie zabytki w oczach Polaków i Niemców w XIX i na przełomie XIX i XX wieku</i>	201

Agnieszka Wysocka, *Kompleks szkół dla mniejszości niemieckiej*
– *Heimatstil w międzywojennej Bydgoszczy* 216

Katarzyna Grysińska-Jarmuła, *Pomniki pruskie jako element sąsiedztwa*
polsko-niemieckiego w kontekście zmieniającej się sytuacji politycznej,
tj. powrotu Bydgoszczy do macierzy w 1920 roku 225

Ślady językowe i stereotypy
w postrzeganiu sąsiadów

Paulina Wichniewicz, *Relacje międzysąsiedzkie w polskiej miejscowości*
Ćelinovac w Bośni i Hercegowinie 244

Marta Nowaczyk, *Kłątwa w tradycji polskiej i rosyjskiej – podobieństwa*
i różnice 254

Grażyna Pańko, *Z refleksji nad stereotypami etnicznymi* 269

BIBLIOGRAFIA 280

AUTORZY TEKSTÓW 301

WSTĘP

Międzynarodowy projekt pod tytułem „Dobre i złe sąsiedztwa”, zainicjowany przez pracowników Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, zaowocował trzyletnią współpracą naukowców z Bydgoszczy oraz kilku ośrodków z Polski i zagranicy (w tym z Białorusi, Chin, Litwy, Niemiec, Rosji, Serbii, Słowacji oraz Ukrainy). Intencją jego pomysłodawców było przyjrzenie się relacjom sąsiedzkim z punktu widzenia pojedynczych ludzi, jak i społeczności lokalnych czy też narodowych. Wskutek tej współpracy powstała seria monografii pod wspólnym tytułem „Dobre i złe sąsiedztwa”. W 2016 roku ukazała się książka zatytułowana „Dobre i złe sąsiedztwa. Historia kluczem do zrozumienia współczesnych relacji międzysąsiedzkich”. Autorzy poszczególnych rozdziałów tej pozycji przedstawili wyniki swoich badań, w których wyjaśniali przyczyny współczesnych konfliktów społecznych. W kolejnym roku (2017) badacze udostępnili efekty swych dociekań na temat próby ułożenia poprawnych stosunków między narodami i społecznościami mieszkającymi obok siebie od zamierzchłych czasów do dni nam współczesnych. Tak powstała dwutomowa monografia zatytułowana „Dobre i złe sąsiedztwa. Od konfliktu do współistnienia i współpracy”. Trzecia edycja, zamykająca serię książek pod tytułem „Dobre i złe sąsiedztwa” nosi podtytuł „Obce – nasze – inne” (w domyśle – sąsiedztwo obce, ale jednak nasze). Tak więc tegoroczną publikację poświęcono kwestii postrzeganiu drugiego człowieka, drugiego narodu, który nie jest „nasz”, ale nie zawsze jest dla nas „obcy”. Teksty poświęcone są relacjom międzysąsiedzkim, a także konfliktom i nieporozumieniom wynikającym z tych relacji. Artykuły te stanowią podsumowanie i zamknięcie projektu *Dobre i złe sąsiedztwa*. Tym samym powstał tryptyk, na który składają się: przeszłość jako źródło konfliktów, okres przejściowy, czyli próba układania sobie relacji sąsiedzkich oraz finał – postrzeganie sąsiada jako swojego, ale nie zawsze lubianego, z którym trzeba ułożyć sobie stosunki.

Książka „Dobre i złe sąsiedztwa. Obce – nasze – inne” składa się z dwóch tomów. Pierwszy z nich, podobnie jak to było w przypadku publikacji w 2017 roku, został zatytułowany „Bliscy i dalecy sąsiedzi”. Na jego zawartość składa się sześć rozdziałów: „Sąsiedztwo w czasach antyku”, „Panujący

a społeczność sąsiedzka”, „Postrzeganie siebie nawzajem”, „Zwaśnione strony mieszkające obok siebie”, „Więzi sąsiedzkie” oraz „Wspólnie wobec wyzwań XX i XXI wieku”. Drugi tom, który trzymacie Państwo w ręku, obejmuje zagadnienia związane z relacjami sąsiedzkimi na polu edukacji i kultury.

Tom drugi otwiera rozdział zatytułowany „Współistnienie i interakcja historii naukowej i historiografii – dwóch rodzajów wiedzy historycznej”. W pierwszym artykule naukowcy z Rosji – Siergiej Małowiczko z Oriechowa-Zujewa i Marina Rumiancewa z Moskwy problem współistnienia i interakcji społeczności mieszkających obok siebie na jakimś terytorium rozpatrywali w kontekście koegzystencji. Potraktowali sąsiedztwo jako produkt społeczno-kulturowy oraz zjawisko historyczne. Trzej kolejni badacze do tego zagadnienia podeszli praktycznie. Oleg Żurba z Dniepru przybliżył zawartość zasobów archiwalnych w Kijowie, a także wykazał ich znaczenie dla wyjaśniania duchowo-kulturowego krajobrazu południowo-zachodniej Rosji, w którym zderzyły się interesy trzech narodów: ukraińskiego, polskiego i rosyjskiego. Dmitrij Kariew z Grodna, dokonując przeglądu historiografii białoruskiej, omówił etnopolityczne i socjokulturowe konteksty białorusko-polskich i białorusko-rosyjskich stosunków w XX i na początku XXI wieku. Wykazał ich wpływ na tworzenie obrazu „innego” w tradycji historiograficznej i historycznej pamięci Białorusinów. Podczas gdy Oleg Żurba przebadął zasoby ukraińskiego archiwum w Kijowie, jego kolega Arūnas Vyšniauskas z Wilna – sięgnął do zasobów archiwów niemieckich i rosyjskich. W kręgu jego rozważań były aspekty kartograficzne – na stosunki sąsiedzkie spojrzął nie przez pryzmat zawartych porozumień, ale map, które im towarzyszyły. W artykule zaprezentował wyniki swoich długoletnich badań nad mapą podziału „terytorium byłego państwa polskiego” między III Rzeszą a ZSRR podpisaną przez Ribbentropa i Stalina, datowaną na 28 września 1939 roku.

Drugi rozdział monografii, zatytułowany „Dobre sąsiedztwo a edukacja i polityka historyczna”, obejmuje osiem artykułów. Nawiązują one do struktury i zawartości książek z serii „Dobre i złe sąsiedztwa” opublikowanych w 2016 oraz 2017 roku, a rozdział otwiera artykuł przybliżający dzieje szkolnictwa na ziemiach polskich. Eliza Stehr z Bonn, na przykładzie jednej ze szkół w Wielkopolsce (gimnazjum w Lesznie), pokazała losy uczniów i nauczycieli na tle przemian zachodzących w społeczeństwie wielonarodowościowym w czasach, gdy z „obcej”, bo pruskiej szkoły, powstała szkoła polska, czyli „nasza”, a także „inna” – niemieckojęzyczna. Przyszło im funkcjonować tuż obok siebie – po sąsiedzku. Czworo naukowców przeanalizowało podręczniki szkolne w Polsce, Rosji, na Ukrainie i Cyprze. Wspólnym mianownikiem był temat sąsiedztwa w narracji i stosowanej w niej retoryce. Wprowadzeniem do tego zagadnienia jest artykuł Teresy Maresz z Bydgoszczy, która wykazała miejsce i rolę podręcznika szkolnego w kształtowaniu relacji sąsiedzkich. Natomiast

trzej kolejni autorzy, na konkretnych przykładach pokazali, w jaki sposób władze w Rosji, na Ukrainie oraz na skonfliktowanym Cyprze prowadzą politykę historyczną i kreują obrazy sąsiadów, przekonując do nich uczniów. Olga Strełowa z Chabarowska zaprezentowała najnowsze podręczniki do historii we współczesnej Rosji. Jednocześnie przytoczyła fragmenty dotyczące Polski i Polaków. Wojciech Micygała z Krakowa nie tylko zacytował fragmenty z ukraińskich podręczników do historii, ale zestawił ich zawartość ze świadomością młodych Ukraińców. Opisując ten problem posłużył się sztandarowym wydarzeniem z przeszłości Ukrainy – powstaniem Chmielnickiego i na tym tle spojrzął na stosunki ukraińsko-polskie. Z kolei Sergiusz Anoszko z Warszawy na przykładzie mieszkańców Cypru pokazał rozbieżność w prezentacji i ocenie wydarzeń, w których brali udział greccy i tureccy Cypryjczycy. Opisując Cypr, jako wyspę niezgody, przytoczył fragmenty tekstów pochodzących z greckich i tureckich podręczników do historii, w których narzuca się uczniom nieprzychylne wzajemne nastawienie muzułmanów i prawosławnych mieszkających od wieków obok siebie. Z kolei Marek Białokur z Opola przedstawił wyniki swoich dociekań – próbował wyjaśnić przyczyny, dlaczego w Polsce nie przyjął się program nauczania historii w ramach wątku tematycznego „Swojskość i obcość”. Pomimo tego, że polskie władze oświatowe skierowały do szkół ponadgimnazjalnych program, skłaniający uczniów do zrozumienia sąsiada i spojrzenia na niego w ujęciu społecznym, etnicznym, religijnym czy kulturowym, to jednak nie jest on realizowany na lekcjach historii. Tatiana Osinina, pedagog z Oriechowa-Zujewa przeanalizowała problem trwałości wiedzy uczniów w związku z upływem czasu. W oparciu o zgromadzony materiał badawczy wykazała, że to, ile uczniowie zapamiętują z lekcji historii zależy w znacznym stopniu od nauczyciela–mistrza, który poprowadzi ich po arkanach historii i pomoże w zrozumieniu relacji sąsiedzkich nie tylko w ujęciu państwowym, ale i społecznym. Tym zagadnieniem zajął się także Jewgienij Wiaziemskij z Moskwy. Jak podkreślił, w dzisiejszym świecie ważne jest, aby kształcić uczniów zdolnych do dialogu, komunikacji międzykulturowej w wielokulturowym świecie. Formowanie w uczniach świadomości społecznej i patriotyzmu w znacznym stopniu zależy od profesjonalizmu nauczycieli ich kształcących i wychowujących, a także poszanowania wartości przez nich głoszonych.

Na rozdział zatytułowany „Ponadnarodowe dziedzictwo kulturowe składa się pięć artykułów. Dwaj naukowcy z Perejaśława-Chmielnickiego – Oleksandr Kolybenko i Oleksandr Priadko – przedstawili wyniki badań archeologicznych, które udowadniają współistnienie i relacje między półkoczowniczymi plemionami tureckimi i rdzenną ludnością Księstwa Perejaśławskiego. Na zbliżenie kulturowe między narodami wskazała również Jasmina Milanović z Belgradu. Jako przykład tworzenia przestrzeni kulturowej do wymiany doświadczeń i poznawania innych narodów posłużyła Jej Wystawa Jugosłowiańska

z 1904 roku. Głównym celem tych działań kulturalnych było zaprezentowanie prac artystów i pisarzy z Serbii, Bułgarii, Chorwacji i Słowenii, których twórczość była dowodem na to, że narody ze sobą sąsiadujące potrafią współpracować pomimo dzielących ich różnic. Trzy kolejne badaczki skupiły się na wspólnym dziedzictwie niemiecko-polskim. Kamila Kłudkiewicz z Poznania zajęła się literaturą polską i niemiecką z zakresu historii sztuki i scharakteryzowała naukowe, polityczne i propagandowe podejście do spuścizny taktowanej jako „nasza”, czyli polska oraz „nasza”, bo niemiecka. Agnieszka Wysocka i Katarzyna Grysińska-Jarmuła (obie z Bydgoszczy) przywołały przykłady architektury i pomników z czasów, gdy w Bydgoszczy dominowali Niemcy. Obie autorki pokazały, jak można i należy pielęgnować dorobek kulturowy sąsiadów niegdyś mieszkających w tym samym mieście. Ich budowle (w tym obiekt, w którym mieści się Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) oraz pomniki będące arcydziełem sztuki również dzisiaj upiększają miasto.

W rozdziale „Ślady językowe i stereotypy w postrzeganiu sąsiadów” dwie młode adeptki nauki – Paulina Wichniewicz z Warszawy i Marta Nowaczyk z Bydgoszczy – przeanalizowały różnice i podobieństwa językowe. Pierwsza z nich opisała mowę polskiej mniejszości narodowej z okolic Ćelinovaca w Bośni i Hercegowinie. P. Wichniewicz w następstwie bezpośrednich rozmów z ludnością polską mieszkającą na Bałkanach wykazała, że Polacy żyjący z dala od ojczyzny mówią tym samym, ale nie takim samym językiem polskim. Z kolei M. Nowaczyk na przykładzie terminu „kłątwa” omówiła podobieństwa występujące w języku polskim i rosyjskim. Tym samym wykazała, że dwa narody mieszkające po sąsiedzku, a mające wspólne korzenie słowiańskie mówiły i kultywowały takie same lub podobne obrzędy ludowe.

Książkę zamyka artykuł Grażyny Pańko z Wrocławia pod tytułem „Z refleksji nad stereotypami etnicznymi”. Wychodząc z założenia, że o przysłowiach mówi się, iż są mądrością narodów, autorka przeanalizowała szereg przysłów polskich i obcych poświęconych sąsiadom. Wykazała, że większość z nich jest nacechowana negatywnymi emocjami. Przysłowia są zwierciadłem, w którym przeglądają się osoby ze sobą kontaktujące się. Mówią one wiele o relacjach między sąsiadami w przeszłości i współcześnie. Chociaż sąsiedzi są lepsi lub gorsi, to jednak należy sobie z nim jakoś ułożyć stosunki, gdyż żyjemy i funkcjonujemy obok siebie. To przesłanie dedykujemy czytelnikom niniejszej książki.

Redaktorki